

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Kinderopvang als opvoedingsmilieu: wat zijn de effecten en wat betekent het voor jongens?

Tavecchio, L.

Publication date
2008

Published in
Opvoeding als spiegel van de beschaving: een moderne antropologie van de opvoeding

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tavecchio, L. (2008). Kinderopvang als opvoedingsmilieu: wat zijn de effecten en wat betekent het voor jongens? In W. Koops, B. Levering, & M. de Winter (Eds.), *Opvoeding als spiegel van de beschaving: een moderne antropologie van de opvoeding* (pp. 180-193). SWP.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Kinderopvang als opvoedingsmilieu: Wat zijn de effecten en wat betekent het voor jongens?

Louis Tavecchio

In de afgelopen vijftien jaar is de institutionele kinderopvang enorm gegroeid. Op dit moment gaan 625 000 kinderen naar de kinderopvang: 215 000 naar de buitenschoolse opvang (BSO), 295 000 naar een kinderdagverblijf (KDV) en 140 000 naar een gastouder (van wie er 25 000 ook naar het KDV of de BSO gaan). Dat betekent dat bijna een op de vier kinderen onder de 13 jaar de formele opvang bezoekt. In 2006 was dat nog een op de vijf (CBS, 2008). De groei van het aantal deelnemers is soms spectaculair, bijvoorbeeld in de buitenschoolse opvang. In 2000 ging nog geen 5 procent van de 4-12-jarigen naar de BSO. Eind 2007 was dat percentage gestegen tot 15 procent, een indrukwekkende toename (Taskforce Combinatiefuncties, 2008). Het antwoord op de vraag of deze trend zich de komende jaren zal voortzetten is speculatief. Een verdere groei tot bijvoorbeeld 50 procent zou – voor Nederlandse begrippen – zeer opmerkelijk zijn.

Bovenstaande cijfers maken in ieder geval duidelijk dat de behoefte aan opvangplaatsen in Nederland flink is toegenomen. Maar een ‘Scandinavisch model’, waarin verreweg de meeste kinderen vijf dagen per week na schooltijd worden opgevangen, lijkt in ons land nog erg ver weg. In de woorden van Portegijs en Keuzenkamp (2008): ‘Dat moeders werken is geen issue meer, maar dat ze een voltijd baan hebben gaat de meeste Nederlanders te ver.’ 40 procent van de bevolking vindt dat een gezin eronder lijdt als de vrouw een voltijd baan heeft. Ruim 60 procent van de vrouwen en bijna driekwart van de mannen vindt dat een baby het best alleen door de eigen ouders kan worden verzorgd. Naarmate kinderen ouder worden, daalt dit percentage. Voor peuters liggen de percentages bij dezelfde vraag op ruim een derde van de vrouwen en bijna de helft van de mannen. De scepsis ten aanzien van opvang geldt niet alleen voor de jongste kinderen. Want een flink deel van de Nederlandse bevolking toont zich evenmin een groot voorstander van buitenschoolse opvang voor kinderen op de basisschool. Ongeveer 60 procent vindt dat deze kinderen het best thuis opgevangen kunnen worden door een van de eigen ouders. Dat betekent dat formele opvang vooral geschikt wordt gevonden voor peuters tussen de twee en vier jaar en dan voor maximaal drie dagen per week. Opvallend is dat jonge vrouwen en mannen op een aantal punten ‘ouderwets’ denken dan de leeftijdscohorten voor hen. In 2006 vond 28 procent van de jonge

vrouwen (tot 25 jaar) dat jonge kinderen het best door een vrouw kunnen worden opgevoed tegenover 13 procent in 1996. Bij mannen tot 25 jaar is deze opvatting zelfs bijna verdubbeld: van 25 procent in 1996 naar 45 procent in 2006. Dit betekent overigens niet dat vrouwen met kleine kinderen volgens deze groep niet zouden mogen werken (Onderwijsraad, 2008, pp. 39-40).

Nederlandse vrouwen geven er blijkbaar de voorkeur aan werk en zorg te combineren en er bestaan niet alleen bij henzelf, maar ook bij hun partners, de nodige reserves ten aanzien van professionele opvang buitenshuis. Auteurs als Smulders (onder andere 2006) met haar pleidooi voor de babysabbatical en Feddema (onder andere Feddema & Wagenaar, 2006) zijn niet voor niets zeer veel gelezen vertolkers van deze kritisch-terughoudende attitude waarin gezin en moederschap worden geïdealiseerd.

De sceptische houding ten aanzien van professionele, geïnstitutionaliseerde opvang beperkt zich overigens niet tot Nederland. Ook in Duitsland is het een prominente uiting van het *gesundenes Volksempfinden*, want daar woedt al vele jaren, met wisselende sterkte en in wonderlijke golfpatronen, een politiek-maatschappelijk debat over de zogenaamde *Rabenmütter*, dat wil zeggen moeders die hun kind te vroeg aan de kinderopvang zouden toevertrouwen. De term is ontleend aan het gedrag van het ravenvrouwtje, dat haar jongen relatief snel het nest uit gooit waarna ze het zelf maar moeten uitzoeken en zien te overleven. In het tijdschrift *Der Spiegel* (2008) is een goed overzicht verschenen over de soms felle discussie tussen de 'traditionele' huismoeders en 'moderne' vrouwen, die bereid zijn het moederschap te herdefiniëren in combinatie met een serieuze carrière buitenshuis.

En ook in de Verenigde Staten is het debat over de pro's en contra's van kinderopvang nog lang niet ten einde. Een letterlijk en figuurlijk toonaangevende Amerikaanse wetenschapper is Jay Belsky, die al in de jaren tachtig van de vorige eeuw een geruchtmakend, op een breder publiek gericht, artikel publiceerde over de mogelijk negatieve effecten van kinderopvang, *Infant Day Care: A Cause for Concern?* (Belsky, 1986). Hierin concludeerde hij, in een overzicht van onderzoek naar kinderopvang, dat kinderopvang buitenshuis vanaf het eerste levensjaar wel eens tot meer angstig vermijdende gehechtheid zou kunnen leiden. Bezoek aan kinderopvang op (zeer) jonge leeftijd zou het basisvertrouwen van kinderen in de beschikbaarheid en bereikbaarheid van hun ouders in tijden van nood kunnen ondermijnen. De conclusies van Belsky zorgden voor veel discussie tussen wetenschappers en leidden tot soms felle debatten tussen voor- en tegenstanders van (professionele) kinderopvang.

Het aanhoudende debat over kinderopvang blijft boeiend en is maatschappelijk relevant, maar in de volgende paragraaf ga ik nader in op resultaten van recent wetenschappelijk onderzoek die iets zeggen over de langetermijneffecten van kinderopvang. Niet onbelangrijk is dat dit onderzoek mede is uitgevoerd door dezelfde Jay Belsky!

Aansluitend besteed ik aandacht aan een ander aanhoudend debat, de ‘feminisering van opvang en onderwijs’ en de mogelijke gevolgen voor de in deze opvoedingsomgevingen opgroeiende jongens. Ik zal me daarbij beperken tot opvattingen en onderzoeksresultaten die betrekking hebben op de kinderopvang.

Wat zijn de effecten van vroege kinderopvangervaringen?²¹

In Nederland ontstond in 2002 veel commotie naar aanleiding van de oratie van Riksen-Walraven (2002). Hierin wees zij onder meer op de risico’s van langdurig en op zeer jonge leeftijd begonnen crèchebezoek van kinderen voor hun latere ontwikkeling. Zij baseerde zich op een belangrijke tussenrapportage van resultaten uit een grootschalig Amerikaans onderzoek (NICHD *Early Child Care Research Network*, 2002). In de kranten stonden grote koppen als ‘Kinderopvang verhoogt kans op probleemgedrag’ en ‘Crèche schadelijk voor jonge kinderen’ (Tavecchio, 2002). De negatieve berichtgeving over kinderopvang in de media zorgde voor veel onrust en onzekerheid bij ouders. Reden te meer om nieuwsgierig uit te kijken naar (nieuwe) onderzoekresultaten die iets zeggen over langetermijneffecten van (vroege) ervaringen met kinderopvang op de latere ontwikkeling. Vooral als die resultaten afkomstig zijn van het NICHD (*National Institute of Child Health and Human Development*) dat in het kader van een in 1991 begonnen multi-miljoen dollar-project onderzoek doet naar kwaliteit en effecten van kinderopvang en Riksen-Walraven in 2002 inspireerde tot haar prikkelende uitspraken. Een van de belangrijkste onderzoekers in het NICHD-team is Jay Belsky die ook een belangrijke rol speelde in het hiervoor vermelde artikel uit 2002, waarin de effecten van vroeg begonnen kinderopvang werden beschreven tot de leeftijd van 4,5 jaar. In het vorig jaar verschenen artikel (Belsky, Lowe Vandell, Burchinal, Clarke-Stewart, McCartney & Tresch Owen, 2007) gaat het om langetermijneffecten bij kinderen die tussen 0 en 4,5 jaar de kinderopvang bezochten. Het betreft dezelfde kinderen als in 2002, nu echter gevolgd *vanaf 4,5 tot 12 jaar* (n = 1364).

In de analyse van Belsky c.s. ging het in essentie om vier zaken:

- 1 Is het verband tussen kwaliteit, kwantiteit en type kinderopvang en kinderlijke ontwikkeling, dat voorafgaand aan school en tussen zes en negen jaar werd geconstateerd, ook op elf- en twaalfjarige leeftijd nog aanwezig?
- 2 Is het verband tussen kinderopvangervaringen en ontwikkeling in de loop der tijd verminderd?
- 3 Zijn er nieuwe relaties tussen kinderopvang en (latere) kinderlijke ontwikkeling naar voren gekomen (in de vorm van zogenaamde *sleepper effects*)?
- 4 Hoe sterk zijn de verbanden tussen kinderopvang en kinderlijke ontwikkeling, in vergelijking met de samenhang tussen opvoedingskwaliteit van ouders en kinderlijke ontwikkeling?

²¹ Grotendeels gebaseerd op Tavecchio (2008).

Om met het laatste punt te beginnen: de resultaten uit de analyse van Belsky c.s. laten duidelijk zien dat de kwaliteit van de opvoeding door de ouders in het gezin een aanmerkelijk sterkere en ook meer consistente voorspeller is van prestatie-maten en (door leerkrachten beoordeeld) sociaal functioneren dan bezoek aan, en ervaringen met kinderopvang. Daarnaast is er bewijsmateriaal voor de, onder de overige punten, genoemde relaties tussen kinderopvang en latere ontwikkelingsresultaten, zowel op het gebied van cognitieve en schoolprestaties (gemeten op elfjarige leeftijd) als op het gebied van sociale ontwikkeling en gedrag (gemeten op twaalfjarige leeftijd). Wat dit laatste betreft bleken twee eerder gevonden verbanden ook op elf- en twaalfjarige leeftijd nog steeds aanwezig:

- 1 Kinderen die op jonge leeftijd kinderopvang van hogere kwaliteit bezochten, scoorden beter op taalvaardigheid, met name woordenschat, dan kinderen met opvangervaringen van slechtere kwaliteit. Dit komt overeen met ander onderzoek dat aantoont dat vroege ervaringen van kinderen belangrijk zijn voor hun *taalontwikkeling* (zie onder andere het longitudinale onderzoek bij 42 gezinnen van Hart & Risley, 1995).
- 2 Kinderen met meer kinderopvangervaring vertoonden op twaalfjarige leeftijd nog steeds wat meer probleemgedrag. Hierbij zij aangetekend dat het gaat om door leerkrachten waargenomen en gerapporteerd gedrag (en *niet* om probleemgedrag in de klinische *range*, dat – uiteindelijk – zou kunnen leiden tot het ontwikkelen van psychopathologie).

Conclusie

Alles bij elkaar genomen is van de vermeend negatieve effecten van kinderopvang, althans bij elf- en twaalfjarigen, niet veel meer over. En ten aanzien van de term ‘probleemgedrag’ lijkt enige nuancering wel op zijn plaats. Het blijkt namelijk te gaan om gedrag van leerlingen die volgens de leerkracht wat minder meegaand zijn (*‘less cooperative’*) en wat meer geneigd om zaken ter discussie te stellen (*‘being argumentative’*) (cf. *National Scientific Council on the Developing Child*, 2007).

Belsky stelt met enige nadruk dat deze langer doorwerkende ‘negatieve’ effecten vooral zouden gelden voor (vroege) kinderopvangervaringen in het kader van kinderdagverblijven. Waarom dit soort effecten vooral door ervaringen in kinderdagverblijven veroorzaakt zouden worden is een kwestie van speculatie. Zeer recent werk door het NICHD (2007) wijst op een mogelijke rol van leeftijdgenoten (en dus op de invloed van *peer processes*, dat wil zeggen, tal van aspecten die te maken hebben met interactie, onderlinge relaties, populariteit, conflicten en vriendschap).

Ik sta nog even stil bij de soms aanzienlijk grotere langetermijneffecten van kenmerken van gezin en ouderlijke opvoeding op de ontwikkeling, vergeleken met de (nawerking van de) invloed van kinderopvang. De elf- en twaalfjarige kinderen in dit Amerikaanse onderzoek verlieten de kinderopvang 6-7 jaar geleden en ze maakten tussen 3 en 54 maanden gemiddeld vijf verschillende kinderopvangarrangementen mee; tussen 4,5 en 11-12 jaar zaten ze bovendien in zes verschillende klassen op

school. Daarnaast namen ze ook nog deel aan diverse naschoolse opvangarrangementen. Daarmee vergeleken zijn de ervaringen in het gezin en de opvoeding door de ouders *relatief* stabiele factoren. En, niet te vergeten, ouders en kinderen delen 50 procent van hun genen. Zo bezien is het grotere aandeel van gezin en ouderlijke opvoeding in de ontwikkeling tot 12 jaar goed te begrijpen.

Belsky c.s. sluiten af met een pleidooi voor *interventie op twee fronten*: verbetering van de kwaliteit van de ouderlijke opvoeding, waar – naast de genetische verwantschap tussen ouders en kinderen – nog genoeg ruimte ligt voor beïnvloeding, én optimalisering van de (kwaliteit van de) ervaringen in de kinderopvang. Love, Kisker, Ross, Raikes, Constantine, Boller et al. (2005) hebben laten zien dat synergetische effecten kunnen optreden wanneer wordt geïntervenieerd in *beide*, voor het jonge, opgroeiende kind zo belangrijke, *opvoedingsomgevingen* (zie ook Clarke-Stewart & Allhusen, 2005, p. 157).

En hoe staat het met de opvoeding van de jongens? ²²

In kinderdagverblijf 'De Zeeleeuw' nemen de twee nog aanwezige leidsters, Ria en Marleen, rustig de tijd om even uit te blazen. Het is tegen het eind van de middag en de meeste kinderen zijn inmiddels opgehaald. Ze blikken alvast vooruit naar de dag van morgen. 'Dat wordt weer lastig, morgenochtend', verzucht Marleen. 'Bijna allemaal jongens op de groep, een hele klus om ze een beetje in toom te houden.'

Of neem het schoolplein van een willekeurige basisschool ergens in Nederland en let eens op het gedrag van de kinderen. In de pauze stuiven de jongens de deur uit en bezetten binnen de kortst mogelijke keer het hele plein. Ze zitten elkaar achterna, geven elkaar een hengst, dan rennen ze weer verder. Dat gaat onafgebroken zo door. Het lijken soms net ongeleide projectielen. De meisjes zijn een stuk rustiger en gaan hinkelen op een paar vierkante meter. Je kunt dan oordelen dat alleen die meisjes leuk aan het spelen zijn. Want het spel van de jongens ziet er chaotisch uit. Maar ze geven gehoor aan hun bewegingsdrang en proberen gewoon hun energie kwijt te raken.

Dennis Grippeling, een van de weinige mannelijke pedagogische medewerkers in de kinderopvang, verwoordt het als volgt:

Ik werk nu bijna anderhalf jaar in de buitenschoolse kinderopvang. En loop al bijna vier jaar op verschillende basisscholen rond als pabostudent. Daarbij heb ik als vader van twee zonen al bijna veertien jaar contact met onderwijsinstellingen. In het begin viel het mij nog niet zo zeer op. Dat verschil tussen jongetjes en meisjes. Maar nu wel. Ik heb er inmiddels aardig wat boeken over gelezen en lezingen over bijgewoond. En ook heb ik de deskundigen gesproken over het verschil tussen jongens en meisjes. Dan gaan je ook dingen vanzelf opvallen. Bijvoorbeeld dat het

²² Deels gebaseerd op Tavecchio (2007)

klopt dat jongetjes vaker worden gecorrigeerd door pedagogisch medewerkers dan meisjes. Laatst bijvoorbeeld nog bij mij op de BSO.

Jongens ravotten

Er zat een tafel vol meisjes al rustig keuvelend kleurplaten in te kleuren. Een groepje jongens zat in en op een klimhuisje binnen. Van een afstandje zag ik dat de jongens steeds meer lol kregen tijdens hun spel in het klimhuisje en dat de meisjes aan tafel lekker aan het kletsen waren over school. De jongens waren met wat kussens aan het ravotten. Ze kregen steeds meer lol zodat ze af en toe hard moesten lachen. Heel grappig. Totdat een van de begeleidsters er genoeg van kreeg en de jongens 'tot de orde riep'. Ze vond het namelijk te lawaaierig. De jongens moesten stoppen of naar buiten, ze konden kiezen. Maar het regende buiten die dag dus naar buiten wilden deze jongens niet. Vervolgens werd het groepje door de leidster in tweeën verdeeld over de binnenruimte.

Luid gelach

Na een minuut of tien had het groepje jongens een ander leuk spelletje bedacht. En daar werd weer in toenemende mate hard gelachen. En uiteindelijk werd er af en toe steeds harder gelachen. Opnieuw werd het de leidster te dol. Ze ergerde zich aan het luide gelach en gedrag van de jongens. Daarom werden ze nu voor straf resoluut naar buiten gestuurd. Ik heb als man haar dubieuze maatregel niet ter discussie gesteld waar de kinderen bij waren. Wel ben ik uit solidariteit met de jongens meegegaan naar buiten om daar samen met ze te gaan voetballen. De meisjes zaten al die tijd nog steeds al babbelend de kleurplaten af te kleuren aan tafel. Dat irriteerde de betreffende begeleidster niet.

Jongens en meisjes zijn nou eenmaal verschillend. Ze zijn allebei actief maar op een andere manier. Meisjes zijn verbaal meer actief en jongetjes meer fysiek. Jammer dat sommige begeleiders het ene wel goedkeuren, en het andere niet op hun waarde weten te schatten. Er zijn vele interessante boeken en lezingen over dit onderwerp waardoor je meer te weten kunt komen over dit onderwerp. Dat maakt het leven van jezelf maar vooral van de kinderen op de BSO een stuk leuker (Gripping, 2008).

Waar komt die bewegingsdrang toch vandaan?

De ontwikkeling van het zenuwstelsel en, meer in het bijzonder, de hormoonhuishouding kan dat, althans gedeeltelijk, verklaren. Het mannelijke hormoon testosteron zet aan tot actie en beweging. Vlak na de geboorte heeft een mannelijke baby evenveel testosteron als een twaalfjarige jongen, een paar maanden na de geboorte begint het testosteronniveau geleidelijk af te nemen en rond het vierde jaar is er weer een plotselinge stijging die leidt tot een verdubbeling. Rond die leeftijd staat avontuurlijk en energiek, robuust spel bij jongens hoog op de agenda. Opvoeders

die te maken hebben met kleuters en wat oudere peuters zullen dit beamen. Rond het vijfde jaar zakt het testosteronniveau weer tot de helft terug (nog net op tijd voor school ...). Meisjes produceren minder testosteron en zijn mede daardoor minder actiegericht. Jongens zijn over het algemeen impulsiever. Ze zijn wilder, ze willen spannende dingen ondernemen en gaan op avontuur. Ze nemen daarbij ook risico. Een hoger niveau van het vrouwelijke hormoon progesteron hangt juist samen met de afname van ruw spel en vermindert de neiging tot riskant spel en andere risicovolle activiteiten.

Dat is toch best vervelend!

Of het vervelend is hangt af van hoe je het bekijkt. Natuurlijk kan het gedrag van jongetjes in het kinderdagverblijf of een andere groepssetting als de schoolklas best 'lastig' zijn, dat wil zeggen voor degene die met een bepaald verwachtingspatroon voor de groep of de klas gaat staan. Meisjes zijn over het algemeen minder druk, aangepaster, gehoorzamer en inschikkelijker. Ze zijn makkelijker te beïnvloeden. Jongens ontwikkelen hun luister- en spreekvaardigheden gemiddeld wat langzamer dan meisjes en verbinden hun emoties en handelingen minder gemakkelijk aan taal. Hierdoor leren jongens minder met taal en meer door te experimenteren: eerst doen en dan kijken hoe het uitpakt. Daar zijn in de alledaagse werkelijkheid van de kinderopvang of het onderwijs talloze voorbeelden van te vinden. Zoals het jongetje van een jaar of drie dat het na een kwartier knip- plak- en vouwwerk op de kinderopvang voor gezien houdt, onrustig begint te wiebelen en eigenlijk veel liever met de blokkentoren of trein verder wil, die hij daarstraks met frisse tegenzin moest laten staan. Of de jongen uit groep 1 die na tien minuten geen zin meer heeft om uit de klei die op zijn tafeltje ligt figuurtjes te kneden, zoals de juffrouw had gevraagd en voorgedaan. Op een gegeven moment kijkt hij naar zijn vriendje en samen beginnen ze kleiballetjes te draaien die ze met duim en middelvinger tegen de muur schieten. 'Waarom doen jullie dat', vraagt de juffrouw boos. 'We wilden kijken of ze bleven plakken', zeggen de jongens. Ze waren de eigenschappen van het materiaal aan het testen en dat is óók leren, zij het op een andere manier.

Jongens en (steeds meer) vrouwen

Gaat dat wel goed: jongens en al die vrouwen? In de kinderopvang bestaat het personeel voor 99 procent uit vrouwen. In de Buitenschoolse Opvang (BSO, voor 4-12-jarigen) is het nog altijd ruim meer dan 90 procent en in het basisonderwijs schommelt het de laatste jaren rond de 85 procent. Dat betekent dat behalve in het gezin – waar vaders de laatste tijd een wat grotere rol zijn gaan vervullen – in alle belangrijke opvoedingsomgevingen daarbuiten mannen nauwelijks een rol van betekenis spelen, zeker niet waar het de nabije interactie met kinderen betreft. En dat heeft nadelen! Martine Delfos (2004) heeft er een aantal benoemd. Ten eerste is het perspectief van waaruit het kind bekeken wordt beperkt: beide seksen zouden elkaar kunnen aanvullen. Ten tweede is het rolpatroon dat aangeboden wordt over-

wegend vrouwelijk, want – opvoeding of aanleg – de vrouwen in de kinderopvang (en het onderwijs) gedragen zich als vrouwen en laten dus vooral zien hoe een vrouw zich moet gedragen. Ten derde worden er minder ‘technisch-uitdagende’ en ‘wereld-ontdekkende’ activiteiten aangeboden. Ten vierde bestaat het risico dat de typisch jongensachtige manier van problemen uiten weinig begrip oproept en op weerstand bij leidsters en vrouwelijke leerkrachten stuit, hetgeen voor beide partijen, dus óók voor het kind, probleemverhogend en stressverhogend werkt.

Ik ben het met Delfos eens en heb daar ook diverse malen over gepubliceerd (onder andere Woltring & Tavecchio, 2005) of mijn opvattingen hierover op een andere manier kenbaar gemaakt (Ex, 2007, pp. 113-122). Maar zijn er ook ‘harde’ resultaten bekend uit empirisch wetenschappelijk onderzoek? Ja, die komen eraan; langzaam, maar zeker. In de volgende paragraaf ga ik daar nader op in.

Ravottende jongens. Foto: Marijke Schellekens

Wetenschappelijk onderzoek

Ahnert, Pinquart, en Lamb (2006) vonden, in een meta-analyse naar de kwaliteit van de relatie tussen leidsters en kinderen, vijf studies waarin expliciet aandacht was besteed aan verschillen in de relatie van leidsters met jongens en meisjes in de kinderopvang. Het beeld was homogeen: steeds bleken de meisjes vaker een veilige relatie met de leidsters te hebben ontwikkeld dan de jongens (Ahnert et al., 2006, pp. 665, 673).

Ahnert (2006) heeft enkele jaren geleden in Duitsland een serieus begin gemaakt met een grootschalig onderzoek naar seksespecifieke interacties en attitudes van leidsters in de kinderopvang en zij trekt, op grond van een onderzoek bij 400 kinderen tussen een en zes jaar, verdergaande conclusies. In haar onderzoek naar de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie tussen leidsters en kinderen in de kinderopvang maakte ze gebruik van de Attachment Q-sort (AQS; Waters, 1987), een instrument voor het meten van gehechtheid in natuurlijke situaties. De AQS bestaat uit 90 items (Vaughn & Waters, 1990) met gedragsbeschrijvingen die betrekking hebben op gehechtheid, maar ook op aspecten als motorische ontwikkeling en temperament. De methode kan worden gebruikt bij kinderen tot en met 48 maanden. Na langdurige observatie is het de bedoeling de kaartjes te verdelen in negen stapels. De plaats van het item hangt af van het wel of niet kenmerkend zijn voor het geobserveerde gedrag van het kind. Op basis van itemgemiddelden van gehechtheidsexperts is er een verdeling vastgesteld voor een optimaal veilig gehecht kind. De veiligheidsscore van een specifiek kind wordt berekend door de geobserveerde AQS te correleren met een rangschikking voor dit 'hypothetisch' optimaal veilig gehechte kind. Ahnert (2006) stelde de leidsters de volgende vragen: 'Met welk kind in je groep voel je een sterke (intieme) band?' ('Nabijheid') en 'Met welk kind in je groep heb je een afstandelijke relatie?' ('Afstand'). In beide gevallen moesten de leidsters drie kinderen noemen en in rang ordenen. De resultaten staan in tabel 1. Daarin weerspiegelt de AQS-score de kwaliteit van de relatie tussen een bepaald kind en de leidster die kan lopen van -1 tot $+1$. Een AQS-score $> 0,33$ duidt op een veilige relatie tussen leidster en kind en een AQS-score $< 0,33$ op een onveilige relatie.

Tabel 1. Resultaten Attachment Q-sort*

Nabijheid	Gemiddelde	Meisje	Jongen
AQS	0,32	0,48	0,17
Afstand	Gemiddelde	Meisje	Jongen
AQS	0,20	0,36	0,06

Veilige relaties : AQS $> 0,33$

Onveilige relaties: AQS $< 0,33$

*(ontleend aan Ahnert, 2006, p. 6)

De gegevens in de tabel laten duidelijk zien dat de leidsters in de kinderopvang met de meisjes (gemiddeld) een *aanmerkelijk betere relatie* hebben dan met de jongetjes (0,48 versus 0,17). Zelfs bij door de leidsters als ‘afstandelijk’ aangemerkte relaties scoren de meisjes gemiddeld nog boven de ‘onveilige’ grensscore van 0,33, namelijk 0,36! De jongens komen gemiddeld niet verder dan een schamele score van 0,06. Ahnert veronderstelt dat de door de leidsters aangeboden zorg naar vorm en inhoud beter aansluit bij de behoeften van meisjes en door hen ook beter wordt herkend en meer wordt gewaardeerd (zie ook Leaper, 2002). Vervolgens versterkt en bevestigt de positieve(re) reactie van de meisjes het gedrag van de leidsters en houdt het daarmee in stand. Recent onderzoek in eigen land lijkt het beeld te bevestigen. Zo constateerden wij in een, vergeleken met Ahnert bescheiden, onderzoeksgroep bestaande uit 48 kinderen van gemiddeld 3 jaar oud, dat de 24 jongens in deze groep (gemiddeld) een minder veilige relatie met de leidster hadden dan de meisjes. Het verschil op de AQS was significant, met gemiddelden van 0,38 en 0,47, voor respectievelijk jongens en meisjes (De Schipper, Tavecchio & Van IJzendoorn, 2008, p. 464).

Opperste concentratie in de zandbak. Foto: Marijke Schellekens

Interessant is dat Ahnert haar onderzoek bij honderd kinderen tot in de eerste klas van het basisonderwijs heeft voortgezet. Zij constateerde dat de jongens (een stuk) minder gemotiveerd bleken om te leren dan de meisjes. Ze veronderstelt dat dit resultaat mede kan worden toegeschreven aan de eerder opgedane – minder positieve – ervaringen in hun relatie met de leidsters in de kinderopvang.

Deze veronderstelling van Ahnert moet natuurlijk in nieuw onderzoek worden getoetst. Zeker ook in Nederland, want de betekenis en mogelijke implicaties van haar onderzoek zijn niet gering. Immers, mochten toekomstige onderzoeksresultaten haar in het gelijk stellen, dan is een serieuze herbezinning op de benadering van jongens in kinderopvang en (basis)onderwijs stellig op zijn plaats! Bovendien, als toekomstige onderzoeksresultaten dezelfde kant op *blijven* wijzen, rijst de vraag of ook het onderzoek naar kwaliteit en effecten van kinderopvang en de onderbouw van het basisonderwijs – om het voorlopig tot deze domeinen te beperken – voortaan niet *structureel* rekening zou moeten houden met de verschillen tussen jongens en meisjes. Niet alleen bij de interpretatie van onderzoeksresultaten, maar óók bij de ontwikkeling en toepassing van meetinstrumenten, waarin expliciet rekening wordt gehouden met *seksespecifieke interactiepatronen* van de pedagogische medewerkers en leerkrachten en de mogelijke gevolgen daarvan.

Conclusie

Het is noodzakelijk gevoel én respect te krijgen voor het verschil tussen jongens en meisjes. Terugkerend naar het fragment aan het begin lijkt dit niet de sterkste kant van Marleen. Immers, als je zo (negatief) aankijkt tegen de jongens op de groep geef je jezelf én de kinderen eigenlijk geen kans op een prettige en soepel verlopende interactie. Het lijkt al bij voorbaat tot mislukken gedoemd. Maar wat moet je dan wél doen? Bied de jongens in de kinderopvang (en natuurlijk ook in het basisonderwijs) meer ruimte voor bewegen, zoals stoeien, klimmen en rennen. Zie dit niet als druk of ‘lastig’ gedrag. Anders loop je alleen maar te verbieden en af te keuren! En dat is pedagogisch gezien zo ongeveer de slechtste benadering die je als opvoeder kunt kiezen. Bied ook spel in competitievorm aan (jongens willen graag ‘winnen’). Waardeer hun onderzoeksdrang en zorg dat er speelgoed en andere spullen zijn – ook technisch materiaal – dat onderzocht en uit elkaar gehaald mag worden. Taal en communicatie worden in onze cultuur steeds belangrijker en dat zijn zaken waar vooral vrouwen goed mee uit de voeten kunnen. Maar speel en stoei óók met de jongens en geef hun de tijd zich daarnaast met woorden te kunnen uiten.

Epiloog

Zolang we de opvoeding in een kinderdagverblijf blijven vergelijken met een ideaaltypisch *supergezin*, met twee sensitieve ouders die steeds perfect op de signalen van hun kind(eren) reageren, zullen de pedagogische medewerkers in de kinderop-

vang de status van hulptroepen nooit kunnen overstijgen en blijft de kinderopvang (hoogstens) tweede keus. Maar zo veel van deze supergezinnen bestaan er niet. Bovendien biedt het kinderdagverblijf wel degelijk extra mogelijkheden voor een kind. Nederlandse gezinnen zijn tegenwoordig klein (het modale aantal kinderen is twee) wat automatisch betekent dat binnen de thuissituatie de ervaringsmomenten met andere kinderen in verschillende ontwikkelingsfasen relatief schaars zijn. Op een kinderdagverblijf heeft een kind veel interactie met leeftijdsgenoten en ook met kinderen die zich in een andere, nabijgelegen, ontwikkelingsfase bevinden. Daar horen leuke en minder leuke momenten bij, plezier en conflicten. Daardoor leert een kind niet alleen om zich in anderen te verplaatsen, maar ook om voor zijn of haar eigen belangen op te komen en zich een plek in de groep te verwerven. Daardoor wordt het kind – geleidelijk aan – niet alleen meer empathisch, maar ook assertiever en kweekt meer zelfvertrouwen. Daarnaast heeft het contact met de kinderopvang een positieve invloed op de taalontwikkeling van kinderen, zoals we eerder zagen. De meerwaarde van kinderopvang is wat duidelijker zichtbaar in de fase rond en na het tweede levensjaar, wanneer kinderen meer empathisch leren denken, omdat ze rekening moeten houden met andere kinderen. Tot die tijd spelen kinderen naast elkaar, niet zozeer met elkaar. Maar daarmee wil ik niet zeggen dat crèchebezoek in het eerste levensjaar minder gunstig is voor een kind. Sterker nog: er zijn gezinnen waarin kinderen niet veilig kunnen hechten en dan zijn ze beter af op een crèche met een lieve en sensitieve leidster.

Toch lijkt het erop dat verdere groei en kwaliteitsverbetering van de kinderopvang in Nederland worden vertraagd door de nog altijd sterk heersende moederschap-ideologie en het bijbehorende ideaal van gezinsopvoeding, beide hardnekkige erfenissen van de Nederlandse verzuilingstraditie. Het groeipotentieel dat door de gegevens aan het begin van dit hoofdstuk werd gesuggereerd is nog lang niet ten volle benut. Volgens recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau gaan veel vrouwen minder of niet werken, omdat zij hun kinderen niet graag aan anderen toevertrouwen. Zij houden hun kinderen liever thuis dan dat zij ze naar de kinderopvang brengen (Portegijs, Cloin, Ooms & Eggink, 2006). Kinderopvang is niet alleen duur, maar in de ogen van deze moeders ook onvoldoende van kwaliteit. Maar Portegijs c.s. (p. 109) wijzen er op basis van hetzelfde onderzoek óók op dat de opvattingen van aanstaande moeders over moederschap en betaalde arbeid flink zijn verschoven. Vrouwen die *na 2000 moeder zijn geworden* vinden minder vaak dat ze er altijd zouden moeten zijn voor hun kind (48 procent tegenover 76 procent van de vrouwen die voor 1990 hun eerste kind kregen). Zij geven bovendien vaker aan dat het uitsluitend thuis zorgen voor een kind hun wereld erg zou beperken (65 procent tegenover 34 procent van de vrouwen die voor 1990 moeder werden). De opvattingen van moeders zijn dus zeker niet statisch: vrouwen die recent moeder zijn geworden blijken veel vaker werk en zorg te willen combineren. Deze vrouwen blijven kritisch, maar vertrouwen hun kinderen toch makkelijker aan een ander toe en zien de kinderopvang steeds minder als tweede keus. Een trendbreuk. En een deuk(je) in de moederschapmythe?

En hoe moet het verder met de jongens? Gaan we er wat aan doen of laten we hun situatie en de nogal eens stroef verlopende relatie met de leidsters op zijn beloop? Martine Delfos (2004) merkte gekscherend op 'een bijscholing tot mannelijke leerkracht [is] voor een vrouw wat extreem'. Maar zolang het niet lukt om mannen te motiveren om de zo belangrijke taak van opvoeder én rolmodel in kinderopvang, BSO en (basis)onderwijs op zich te nemen, zullen de vrouwen, die deze verantwoordelijkheid gelukkig wel nemen, moeten proberen zich iets 'mannelijker' en 'jongensvriendelijker' te gedragen.

Literatuur

- Ahnert, L. (2006). Gender-specific formation of children's attachment relationships with care providers in preschool. Associations with later learning motivation. Presentatie gehouden tijdens de 19th Biennial Meeting of the International Society of the Study of Behavioral Development. 2-6 Juli, 2006. Melbourne, Australië.
- Ahnert, L., Pinquart, M. & Lamb, M. E. (2006). Security of children's relationships with non-parental care providers: A Meta-analysis. *Child Development*, 77 (3), 664-679.
- Belsky, J. (1986). Infant Day Care: a Cause for Concern? *Zero to Three*, 6, 1-7.
- Belsky, J., Lowe Vandell, D., Burchinal, M., Clarke-Stewart, K. A., McCartney, K. & Tresch Owen, M. (2007). Are there long-term effects of early child care? *Child Development*, 78 (2), 681-701.
- CBS (2008). Flinke groei kinderopvang in 2007. *Webmagazine*, 23 april 2008.
- Clarke-Stewart, K. A. & Allhusen, V. D. (2005). *What We Know about Childcare*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Delfos, M. (2004). Een jongen is geen meisje. *De wereld van het jonge kind*, 31, 6, februari 2004, 183-186.
- Der Spiegel (2008). Glaubenskrieg ums Kind. In *Der Spiegel, Krippe oder Kinderzimmer. Wie viel Mutter braucht das Kind?*, 40-54. *Der Spiegel* (9), 25-02-08.
- De Schipper, J. C., Tavecchio, L. W. C. & IJzendoorn, M. H. van (2008). Children's attachment relationships with daycare caregivers: Associations with positive caregiving and the child's temperament. *Social Development*, 17 (3), 454-470.
- Ex, C. (2007). *Opvoeden, wat kun je? Over de ontwikkeling van ouders en kinderen*. Amsterdam: Uitgeverij Wereldbibliotheek.
- Feddema, G. & Wagenaar, A. (2006; 16e herz. dr.). *En als we nou weer eens gewoon gingen opvoeden*. Houten: Van Halkema & Warendorf.
- Grippeling, D. (2008). Op 17 augustus 2008 opgehaald van www.kinderopvangtotaal.nl/11496/default.aspx?showobject=9567
- Hart, B. & Risley, T. R. (1995). *Meaningful differences*. Baltimore: Brooks.
- Leeper, C. (2002). Parenting girls and boys. In: M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting: Children and Parenting, 2nd ed., Vol. 1*, (pp. 189-225). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Love, J. M., Kisker, E. E., Ross, C., Raikes, H., Constantine, J., Boller, K. et al. (2005). The effectiveness of Early Head Start for 3-year-old children and their parents. *Developmental Psychology*, 41, 885-901.
- National Scientific Council on the Developing Child, Science Briefs: *How Early Child Care Affects Later Development* (2007). Op 19 augustus 2008 opgehaald van www.developingchild.net
- NICHD Early Child Care Research Network (2002). Early child care and children's development prior to school entry: Results from the NICHD Study of Early Child Care. *American Educational Research Journal*, 39, 133-164.

- NICHD Early Child Care Research Network (2007). *Testing a series of causal propositions relating time spent in child care to children's externalizing behavior*. Manuscript submitted for publication.
- Onderwijsraad (2008). *Een rijk programma voor ieder kind*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Portegijs, W., Cloin, M., Ooms, I. & Eggink, E. (2006). *Hoe het werkt met kinderen. Moeders over kinderopvang en werk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Portegijs, W. & Keuzenkamp, S. (2008). *Nederland deeltijdland. Vrouwen en deeltijdwerk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Riksen-Walraven, M. (2002). *Wie het kleine niet eert Over de grote invloed van vroege sociale ervaringen*. Oratie, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Smulders, B. (2006). *Veilig door de kraamtijd*. Utrecht: Kosmos Uitgevers.
- Taskforce Combinatiefuncties (2008). *Aan het werk met combinatiefuncties! Eindrapport*. Den Haag: Taskforce Combinatiefuncties.
- Tavecchio, L. W. C. (2002). *Van opvang naar opvoeding: De emancipatie van een uniek opvoedingsmilieu*. Oratie, Universiteit van Amsterdam. Vossiuspers UvA (Oratiereeks).
- Tavecchio, L. W. C. (2007). Respect voor sekseverschillen in kinderopvang en onderwijs. *Vroeg, tijdschrift voor vroegtijdige onderkenning*, 24 (3/4), 8-9.
- Tavecchio, L. W. C. (2008). Zijn er lange termijn effecten van vroege kinderopvangervaringen? *Kind en Adolescent Review*, 15 (1), 98-101.
- Vaughn, B. E. & Waters, E. (1990). Attachment behavior at home and in the laboratory: Q-sort observations and Strange Situation classifications of one-year-olds. *Child Development*, 61, 1965-1973.
- Waters, E. (1987). *Attachment Behavior Q-set (version 3.0)*. Unpublished instrument, State University of New York at Stony Brook. Stonybrook, NY.
- Woltring, L. & Tavecchio, L. W. C. (2005). Respect voor het verschil. *Pedagogiek in Praktijk*, 11 (2), 12-15.

Overige geraadpleegde bronnen:

- Marijke Schellekens (2007). Ruimte voor jongens naast ruimte voor meisjes. *Spectrum Kinderopvang*, 18, 1 (maart 2007), 3-5.
- Nieuwsbrief Peuterspeelzalen, december 2006. *Speelzaalwerk meer mans?: Ruimte voor jongens in de peuterspeelzaal*. Uitgegeven door PRIMO nh/Locatie Purmerend. www.primo-nh.nl
- Website van Lauk Woltring: www.laukwoltring.nl